

Γ' ΣΤΑΣΙΜΟ

στ. 1593-1652

Οι ευχές του Χορού

*«ὦ πταναὶ δολιχαύχενες [...] καρύξαστ' ἀγγελίαν»
(στ. 1486 [...] 1491, μῦθρ. στ. 1629 [...] 1634)*

ΠΛΟΚΗ

ΘΕΜΑΤΑ

- Το λυρικό τραγούδι
- Επιθυμία φυγής
- Ταξίδι με τη φαντασία

Χορός από παράσταση του Εθνικού Θεάτρου

Γ' ΣΤΑΣΙΜΟ

Χορός

ΧΟΡΟΣ ¹ Α΄ ΣΤΡΟΦΗ	Γοργοτάξιδο καράβι της Σιδώνας, ² που όταν μες στο κύμα αφροκοπούνε τα κουσιά σου, είναι χαρά για σένα, τους χορούς των δελφινιών να διαφεντεύεις, ³ άμα δε φυσούν οι ανέμοι και το πέλαγο ψυχάζει. Τότες η γλαυκόχρωμη ⁴ του Πόντου θυγατέρα, η Γαλήνεια ⁵ , θα φωνάζει αυτά τα λόγια.	1595	Το ΚΑΡΑΒΙ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ▷ Ποια είναι η εικόνα που φαντάζεται ο Χορός;		
	«Ναύτες, τα πανιά στις πελαγίσσιες να τ' απλώσετε αύρες, πιάστε τα ελάτινα κουσιά σας δυνατά κι οδηγήστε την Ελένη, ω! ναύτες, στ' ακρογιάλια με τ' απάνεμο λιμάνι ⁶ στου Περσέα τα λαμπρά παλάτια». ⁷	1600			
	Α΄ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ	Δίπλα στο ποτάμι θα 'βρεις ή μπροστά από της Παλλάδας το ναό, ⁸ του Λεύκιππου τις κόρες ⁹ κι ύστερα από τόσα χρόνια σε χορούς θα ξανασιμίξεις, σε χαρούμενα της νύχτας πανηγύρια του Υάκινθου ¹⁰ , που κάποτες ο Φοίβος στον αγώνα απάνω με το δίσκο τον εσκότωσε άθελά του κι από τότες όρισε γιορτές στη Λακωνία με θυσίες βοδιών τη μέρα τούτη και την κόρη σου Ερμιόνη θα ξανάβρεις, που την άφησες στο σπίτι σου κι ακόμη δεν ανάψανε γι' αυτήν λαμπάδες γάμου. ¹¹		1610 1615 1620	Ο ΝΟΣΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ▷ Ποιους θα συναντήσει η Ελένη στη Σπάρτη; ▷ Σε ποια γιορτή θα συμμετάσχει;

ΣΧΟΛΙΑ

- Αυτό το χορικό αποτελεί μια μορφή *προπαιμιακού*, δηλαδή ενός τραγουδιού που απευθύνεται σε ταξιδιώτες και εύχεται καλό ταξίδι.
- Τα πλοία που κατασκευάζονταν στη Σιδώνα της Φοινίκης θεωρούνταν πολύ γρήγορα και επομένως η καταδίωξή τους ήταν πολύ δύσκολη.
- Όταν η θάλασσα ήταν ήσυχη, ένας αυλιτής έδινε τον τόνο στους κωπηλάτες, για να τραβούν τα κουσιά. Τα δελφίνια, οι δελφίνες στα αρχαία, που, σύμφωνα με τους αρχαίους, ήταν *φίλαυλοι* και *φιλόμουσοι*, έμοιαζαν να χορεύουν στη θάλασσα ακολουθώντας το ρυθμό του αυλού. Αυτή η εικόνα των δελφινιών που κολυμπούν δίπλα στα πλοία είναι ακόμα και σήμερα μια συνηθισμένη εικόνα στη Μεσόγειο.
- γλαυκόχρωμη* = λαμπρή ή με γλαυκό (δηλ. γαλάζιο) χρώμα.
- Σύμφωνα με τη *Θεογονία* του Ησίοδου, η Γλαύκη και η Γαλήνη ήταν κόρες του Νηρέα. Ο Ευριπίδης τις ενώνει σε ένα πρόσωπο, τη γλαυκόχρωμη Γαλήνεια, που είναι η προσωποποίηση της ννεμίας στη θάλασσα.
- Εννοεί τη Ναυπλία, που ήταν το λιμάνι των Μυκηνών.
- Δηλαδή στις Μυκήνες, που, σύμφωνα με το μύθο, ίδρυσε ο Περσέας.
- Εννοεί το ναό της Χαλκιοίκου Αθηνάς, που μαζί με τον Ευρώτα είναι τα δυο περίφημα χαρακτηριστικά της Σπάρτης.
- Οι κόρες του Λεύκιππου είχαν παντρευτεί τους Διόσκουρους, άρα ήταν νύφες της Ελένης.
- Τα Υακίνθεια μαζί με τα Κάρνεια ήταν οι σπουδαιότερες γιορτές της Σπάρτης. Τα Υακίνθεια τελούνταν κάθε χρόνο στις Αμύκλες της Λακωνίας προς τιμήν του Υάκινθου και διαρκούσαν τρεις μέρες. Οι έφηβοι εκτελούσαν χορούς και άσματα, γίνονταν θυσίες και ακολουθούσαν δείπνα, στα οποία συμμετείχαν και οι ξένοι.
- Εννοεί ότι η Ερμιόνη είχε μείνει ανύπανητη λόγω των περιπετειών του πατέρα της και της κακής φήμης της μητέρας της.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Η Ελένη και ο Μενέλαος φεύγουν. Οι γυναίκες του Χορού τους ακολουθούν νοερά στο ταξίδι τους.

- Ας ταξιδέψουμε κι εμείς μαζί τους...
 - Καθώς διαβάζουμε το κείμενο, ποιες εικόνες βλέπουμε με τη φαντασία μας, ποιους ήχους ακούμε;
 - Η μουσική και η χορογραφία μιας παράστασης της *Ελένης* τι από αυτά θα μπορούσε να αξιοποιήσει;
- Ας παρατηρήσουμε τη διπλανή φωτογραφία. Θα μπορούσε να απεικονίζει το Χορό στο Γ΄ Στάσιμο; Γιατί;

Χορός (Ευριπίδης, Ελένη, Θέατρο του Νότου, 1996, χορογρ. Κ. Ρήγος)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

Εσωτερικό μελανόμορφης κύλικας του 6ου αι. π.Χ. με παράσταση του Διονύσου σε πλοίο

- Άλλο ένα Χορικό. Η σκηνική δράση για λίγο σταματά. Κυριαρχούν επιθυμίες, συναισθήματα και επικρατεί μια λυρική ατμόσφαιρα.
 - Ας περιγράψουμε τη συναισθηματική κατάσταση του Χορού και ας εξετάσουμε πού οφείλεται.
 - Μπορούμε να σταθούμε για λίγο στη λέξη*, ένα από τα κατά ποιόν μέρη της τραγωδίας. Με ποια εκφραστικά μέσα δημιουργείται η λυρική ατμόσφαιρα;
- Οι γυναίκες του Χορού, όπως κι άλλα πρόσωπα του Ευριπίδη, επιθυμούν βαθιά και αυτές τη φυγή από τον κόσμο που τους περιβάλλει, μια φυγή που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί.
 - Σε ποιο σημείο του Στασίμου εκφράζεται αυτή η επιθυμία;
 - Ποια συναισθήματα γεννιούνται στους θεατές για τις γυναίκες του Χορού;
 - Ονειρευόμαστε εμείς σήμερα τέτοιες φυγές; Σε ποιες περιπτώσεις;

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

ΜΕΛΟΣ & ΟΡΧΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ

Έγραψα τα μέλη με βάση τα μακρά και βραχέα, και τους τόνους [...]. Οι μελωδικές γραμμές που έγραψα ακολουθούν στενά το κείμενο, δηλαδή τη μελωδία της ίδιας της αρχαίας αττικής γλώσσας. Η δεύτερη φωνή έχει περισσότερη ελευθερία κίνησης και εμπνέεται κι από την αρχαία θεωρία αλλά και από δείγματα αρμονίας δημοτικών τραγουδιών Ηπείρου, Δωδεκανήσου ή και Πόντου.

Ι. Ξενάκης

(Από το πρόγραμμα του Εθνικού Θεάτρου, Επιδαύρια, 1977)

Το θαυμαστό, λόγου χάρη, εύρημα της στροφικής κίνησης του Χορού σε πτέρυγες με τέσσερις ακτίνες, την ώρα που περιγράφεται το πέταγμα των πουλιών [...] μένουν ακαταμάχητα τεκμήρια των δυνατοτήτων του [του χορογράφου].

Π. Λεκατσάς

(Από το Κ. Γεωργουσόπουλος, Ομάδα Θεατρολόγων, Σ. Γώγος, *Επιδαυρος, Το Αρχαίο Θέατρο, οι Παραστάσεις*, Μίλητος)

Β΄ ΣΤΡΟΦΗ

Να μπορούσα να πετάξω στον αγέρα
σαν τα λιβυκά πουλιά¹² που αφήνουν
μπόρες χειμωνιάτικες και πάνε,
πτερουγώντας στη σειρά, τον πρωτολάτη¹³
πρόθυμα υπακούοντας, όταν
1625
πάνω από ξερούς ή καρπισμένους
κάμπους τα οδηγάει κι όλο κράζει
αψηλά στον ουρανό πετώντας.
Ω! μακρόλαιμα¹⁴ πουλιά, στη γρηγοράδα
σύντροφοι του σύννεφου, διαβείτε
1630
μες στη νύχτα κάτω από την Πούλια¹⁵,
κάτω απ' τον Ωρίωνα¹⁶ και στις όχθες
όταν θα καθίσετε του Ευρώτα,
το μαντάτο ετούτο διαλαλήστε:¹⁷
«Ο Μενέλαος που εκούρσεψε την Τροία,
1635
γρήγορα στο σπίτι του θα φτάσει».

Β΄ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ

Διόσκουροι, βλασάρια του Τυνδάρω,
αχ! να 'ρχόσαστε κι εσείς, τ' αλόγατά σας
μέσα στον αιθέρα κυβερνώντας
κάτω από τους διάφωτους των άστρων
1640
δρόμους¹⁸· σεις που ζείτε στα ουράνια,¹⁹
κατεβείτε, το γαλάζιο ακολουθώντας
αφρισμένο κύμα του πελάγου
και, σωτήρες της Ελένης, στείλτε
πρίμο αγέρα από το Δία, για να σπρώξει
1645
το καράβι της και σβήστε αυτήν τη φήμη
πως ανέβηκε η αδελφή σας
στο κρεβάτι ενός βαρβάρου·
όνομα κακό εφορτώθη η δόλια
για την ομορφιά που εκεί στην Ίδη
1650
κρίθηκε· ποτέ στην Τροία δεν πήγε
και στα κάστρα που έχτισεν ο Φοίβος.²⁰

ΟΙ ΕΠΙΘΥΜΙΕΣ
ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

- ▷ Ποια ευχή διατυπώνει ο Χορός;
- ▷ Τι ζητά από τους γερανοί;

Η ΕΠΙΚΛΗΣΗ
ΣΤΟΥΣ ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΥΣ

- ▷ Τι ζητά ο Χορός από τους Διόσκουρους;

ΣΧΟΛΙΑ

12. Εννοεί τους γερανοί, αποδημητικά πουλιά που περνάνε από την Ελλάδα, το Φεβρουάριο-Μάρτιο πετώντας από την Αφρική προς το Βορρά, και το Σεπτέμβριο-Οκτώβριο κάνοντας το ταξίδι της επιστροφής. Οι αποδημητικοί γερανοί και η κραυγή τους ήταν πολύ αγαπητό θέμα στους ποιητές, ήδη από τον Όμηρο.
13. *Πρωτολάτης* είναι ο αρχηγός των γερανών. Οι γερανοί πετούν σε σχηματισμό που θυμίζει το γράμμα Λ. Στην κορυφή βρίσκεται ο αρχηγός του σμήνους, ο οποίος με τα σφυρίγματά του το κατευθύνει και το προειδοποιεί όταν αντιληφθεί επερχόμενο κίνδυνο.
14. Στο πρωτότυπο *δολιχαύχενες*. Οι γερανοί περιγράφονται με το πιο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα, δηλαδή το μακρύ τους λαιμό, που παραμένει τεντωμένος την ώρα που πετάνε.
15. Οι συχνές αναφορές του Ευριπίδη σε αστρονομικά φαινόμενα ίσως να οφείλονται στην επίδραση του φυσικού φιλοσόφου Αναξαγόρα.
16. Ο Ωρίωνας, όπως και η Πούλια, είναι αστερισμός.
17. Και στα δημοτικά τραγούδια ζητούν από τα πουλιά να πάνε μηνύματα σε μακρινούς τόπους, όπου είναι δύσκολο να φτάσει κανείς.
18. Οι Διόσκουροι, σύμφωνα με το μύθο, είχαν γίνει θεοί και αστέρια στον ουρανό. Τους θεωρούσαν προστάτες των ναυτικών, όπως σήμερα τον άγιο Νικόλαο.
19. Ο Χορός απευθύνεται στους Διόσκουρους σαν σε θεούς, παρότι, με βάση προηγούμενες αναφορές στην τραγωδία, δεν μπορεί να ξέρει ότι έχουν θεοποιηθεί. Η ασυνέπεια αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι ο Χορός στα στάσιμα εμφανίζεται να ξέρει και πράγματα που γνωρίζει μόνο ο ποιητής.
20. Σύμφωνα με μια παράδοση, τα τείχη της Τροίας έκτισαν ο Ποσειδώνας και ο Φοίβος (Απόλλωνας).

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Οι γυναίκες του Χορού στο τελευταίο μέρος του τραγουδιού τους επικαλούνται τη βοήθεια των Διόσκουρων.
 - Ας φέρομε στο νου μας όσα ξέρουμε γι' αυτούς.
 - Τι προοικονομεί η επίκληση αυτή για την εξέλιξη του δράματος;
- Οι γυναίκες του Χορού ταξιδεύοντας νοερά ζουν το νόστο της Ελένης και του Μενέλαου.
 - Τι να γίνονται όμως οι ήρωές μας; Ας φανταστούμε τι κάνουν, όσο ο Χορός τραγουδά.
 - Θα μπορούσε με αυτό το Στάσιμο να τελειώνει το έργο μας;
 - Ποια είναι τελικά η λειτουργία αυτού του Στασίμου στο δράμα;

Giorgio de Chirico,
Διόσκουροι

Χορός (Ελένη, Κ.Θ.Β.Ε., 1982,
σκην. Α. Βουτσινάς)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

ΤΟ ΚΑΡΑΒΙ ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ

Σαν των Φαιάκων το καράβ' η Φαντασία,
χωρίς να τη βοηθάν πανιά και λαμνοκόποι,
κυλάει·

Κ. Παλαμής, *Πατρίδες*, 9 (απόσπασμα)

(Από το Κ. Παλαμής, *Άπαντα*, Γκοβόστης)

Τώρα πετώ για της ζωής το πανηγύρι
τώρα πετώ για της χαράς μου τη γιορτή.

Φεγγάρια μου παλιά
καινούργια μου πουλιά
διώχτε τον ήλιο και τη μέρα απ' το βουνό
για να με δείτε να περνώ
σαν αστραπή στον ουρανό.

Ν. Γκάτσος, *Τ' αστέρι του βοριά* (απόσπασμα)

(Από το Ν. Γκάτσος, *Όλα τα τραγούδια*, Πατάκης)

L. Feininger, *Καράβια που αρμενίζουν*

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τα στάσιμα παρουσιάζουν ένα σταθερό σχήμα στροφών και αντιστροφών. Ποια είναι τα θέματα που θίγονται σε κάθε τμήμα του Γ΄ Στάσιμου και πώς συνδέονται μεταξύ τους; Δώστε ένα δικό σας πлагιόπιλο σε κάθε τμήμα.
2. Ένα από τα στοιχεία που έκαναν το Στάσιμο τραγούδι ήταν και ο ρυθμός, που μπορεί να αποδοθεί στη μετάφραση με διάφορους τρόπους. Με ποιον τρόπο ένας άλλος μεταφραστής προσπάθησε να τον αποδώσει στη β΄ στροφή;

«Άς ήταν να πετούσαμε σαν τα πουλιά
που κατά σμήνη αφήνουν τον χειμώνα
και βιάζονται να φτάσουν σε μιαν αγκαλιά
ζεστή σαν μέσα σ' ανθηρό λειμώνα.
Πουλιά, διασχίστε τον μαύρο ουρανό,
και φτερουγίστε κάτω απ' τις Πλειάδες,
φέρτε την είδηση στις Σπάρτης τον λαό
πως οι χαρές θα είναι πια μυριάδες.»

(μτφρ. Δ. Δημητριάδης)
(Από το *Ευριπίδης*, Ελένη, Ολκός)
3. Οι γυναίκες του Χορού ζώντας σε δύσκολες συνθήκες εκφράζουν την επιθυμία τους για φυγή σε έναν κόσμο, όπου κυριαρχούν οι χαρές της ζωής. α) Πώς θα ένιωθαν άραγε οι Αθηναίοι του 412 π.Χ. ακούγοντας αυτό το τραγούδι; β) Υπάρχουν σήμερα άνθρωποι που θα μπορούσαν να είναι στη θέση των γυναικών του Χορού;
4. Να συγκρίνετε το Γ΄ Στάσιμο με το Α΄ και να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές ως προς:
 - α) τη μορφή, β) τα θέματα που θίγονται, γ) το συναισθηματικό κλίμα, δ) τη λειτουργία τους.
5. Μια γυναίκα του Χορού ονειρεύεται το δικό της νόστο. Να καταγράψετε, σε όποια μορφή κειμένου θέλετε, τα όνειρά της.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Να εικονογραφήσετε το Γ΄ Στάσιμο με πηγή έμπνευσης το περιεχόμενό του. Να χρησιμοποιήσετε φωτογραφίες, πίνακες ζωγραφικής, κολάζ, αφίσες κ.λπ., που θα δημιουργήσετε εσείς οι ίδιοι ή θα αναζητήσετε σε περιοδικά, βιβλία, στο Διαδίκτυο. Μπορείτε να αναρτήσετε τη δουλειά σας σε ένα ταμπλό.

ΕΡΓΑΣΙΑ

Έχετε αναλάβει να βρείτε ένα δυο αποσπάσματα με θέμα τη θάλασσα και το ταξίδι, που θα μπορούσαν να αποτελούν παράλληλα κείμενα για το Γ΄ Στάσιμο. Μπορείτε να τα αναζητήσετε:

- α. στα σχολικά βιβλία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (π.χ. Ομήρου *Οδύσσεια*, Ηροδότου *Ιστορίες*) και της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας,
- β. σε ελληνικά και ξένα τραγούδια που γνωρίζετε ή που μπορούν να σας προτείνουν οι γονείς σας, οι καθηγητές/τριές σας ή κάποιοι φίλοι σας.

ΘΕΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ

Στο Γ΄ Στάσιμο υπάρχει πλούσιο μυθολογικό υλικό. Αν έχετε αναλάβει την αποδελτίωση του θέματος **μύθοι**, μην παραλείψετε να συγκεντρώσετε τα σχετικά στοιχεία και στη συνέχεια να παρουσιάσετε το θέμα. Ορισμένα ερωτήματα στα οποία μπορείτε να εστιάσετε είναι:

- Ποιους μύθους παρουσιάζει ο Ευριπίδης; Είναι από κάποιο συγκεκριμένο κύκλο;
- Ακολουθεί την παράδοση ή προσαρμόζει τους μύθους στις απαιτήσεις του έργου του;